

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КРИВОРУЧКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 599.744

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІЇ БЛОКОРОВИЦЬКОГО
НАДЛІСНИЦТВА ФІЛІЇ «СТОЛИЧНИЙ ЛІСОВИЙ ОФІС»
205 «Лісове господарство»**

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ **С. О. Криворучко**

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
В. П. Коломійчук
доктор біологічних наук,
професор.

Житомир – 2025

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№   від «   » грудня 2025 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

к. с.-г. н., доцент _____ Сірук Юрій Вікторович

« ____ » _____ 2025 р

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Криворучко Сергій Олександрович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

Сума балів за 100 -бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____

АНОТАЦІЯ

Криворучко С. О. Мисливські ресурси території Білокоровицького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У роботі представлено комплексну оцінку мисливських ресурсів та біотехнічного забезпечення території Білокоровицького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс». Проведено аналіз сучасного стану мисливських угідь, їх структурно-біотопної організації, просторового розподілу основних видів фауни та їх чисельності. Наведено характеристику обсягів та ефективності біотехнічних заходів, включаючи влаштування годівниць, солонців, підгодівельних майданчиків та функціонування кормових полів. Встановлено, що загальна площа мисливських угідь надлісництва становить 115 455,7 га, що забезпечує високий біоресурсний потенціал території та сприятливі умови для існування копитних і дрібної пернатої дичини. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації системи мисливського господарства, удосконалення біотехнічної інфраструктури та формування збалансованого режиму використання мисливських ресурсів.

Ключові слова: мисливські ресурси, надлісництво, біотопи, мисливська фауна, чисельність, біотехнічні заходи, лісові угіддя, Полісся, мисливське господарство.

ANNOTATION

Kryvoruchko S. O. Hunting resources of the territory of the Bilokorovychi Forestry District of the "Stolychnyi Forestry Office" branch– Manuscript qualification work.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The study presents a comprehensive assessment of the hunting resources and biotechnical management system within the Bilokorovychi Forestry District of the "Stolychni Lisovyj Ofis" branch. The research analyses the current state of hunting grounds, their structural and biotopic organization, spatial distribution of key wildlife species, and population parameters. Particular attention is given to the evaluation of biotechnical measures, including the installation of feeding stations, salt licks, supplementary feeding sites, and the functioning of feeding plots. It was established that the total area of hunting grounds within the forestry district amounts to 115,455.7 ha, which forms a substantial biological potential and favourable habitat conditions for ungulates and small game species. The study also provides recommendations for optimizing hunting management practices, improving biotechnical infrastructure, and ensuring sustainable use of wildlife resources.

Key words: hunting resources, forestry district, wildlife populations, biotopes, population dynamics, biotechnical measures, forest habitats, Polissia, wildlife management.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД З ПИТАНЬ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	9
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ ЛІСІВНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН БІЛОКОРОВИЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА	13
2.1. Характеристика площі, структури підприємства	13
2.2. Породна та вікова структура лісів Білокоровицького надлісництва	15
РОЗДІЛ 3. МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІЇ БІЛОКОРОВИЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА	19
3.1. Сучасний стан та структурно-біотопна характеристика мисливських угідь Білокоровицького надлісництва	19
3.2. Мисливські ресурси території Білокоровицького надлісництва	21
3.3. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин у Білокоровицькому надлісництві (2017–2023 рр.)	24
3.4. Біотехнічні заходи та ефективність їх застосування у Білокоровицькому надлісництві	27
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Мисливські ресурси є важливою складовою природно-ресурсного потенціалу Полісся, а ефективне та науково обґрунтоване ведення мисливського господарства є однією з ключових умов збереження біорізноманіття, стабільності екосистем та раціонального використання фауни. Білокоровицьке надлісництво філії «Столичний лісовий офіс» є одним із найбільших та екологічно цінних мисливських регіонів Житомирського Полісся, оскільки його площа становить 115 455,7 га, з яких понад 88 % вкриті лісовими масивами. Територія характеризується значною різноманітністю біотопів, що створює сприятливі умови для існування копитних, хутрових звірів та пернатої дичини.

В умовах сучасних екологічних викликів, змін клімату та трансформації лісових ландшафтів необхідність проведення комплексного аналізу мисливських ресурсів зростає. Раціональне управління популяціями тварин, оцінка стану угідь, біотехнічних заходів та просторової структури біотопів є основою для формування ефективної моделі сталого мисливського господарства. Саме тому дослідження мисливських ресурсів Білокоровицького надлісництва є актуальним як у практичному, так і в науковому аспекті.

Актуальність теми дослідження.

Актуальність роботи зумовлена потребою в удосконаленні сучасних підходів до ведення мисливського господарства в умовах українського Полісся. Білокоровицьке надлісництво забезпечує функціонування великих популяцій козулі, кабана, зайця-русака, лисиці та низки рідкісних видів, що потребують охорони. Водночас природні та антропогенні фактори впливають на стан їхніх популяцій, що вимагає науково обґрунтованої оцінки ресурсів. Комплексне дослідження мисливських угідь дозволяє визначити рівень їх продуктивності, потенціал розвитку та необхідні управлінські заходи.

Мета дослідження – є комплексна оцінка мисливських ресурсів території Білокоровицького надлісництва, визначення сучасного стану мисливської фауни, її просторового розподілу, біотопної забезпеченості та ефективності застосовуваних біотехнічних заходів.

Завдання дослідження:

–Провести аналіз природно-ландшафтних та біотопних характеристик території надлісництва.

–Встановити видовий склад та чисельність основних видів мисливської фауни.

–Оцінити оптимальні та фактичні показники біотехнічних заходів, що застосовуються у надлісництві.

–Дослідити просторову структуру угідь та її вплив на розміщення популяцій.

Об’єкт дослідження – є мисливські ресурси Білокоровицького надлісництва, включаючи мисливську фауну, кормову базу, біотопи та мисливську інфраструктуру.

Предмет дослідження – є структурно-екологічні особливості формування та функціонування популяцій мисливських тварин, їх чисельність, динаміка, просторовий розподіл, а також ефективність застосовуваних біотехнічних заходів.

Методи дослідження: У дослідженні застосовано зоологічні та екологічні методи, що включали маршрутні обстеження та облік слідів життєдіяльності тварин для визначення їх чисельності та просторового розподілу. Лісівничо-типологічний аналіз використовувався для оцінки біотопних умов території та їх придатності для основних видів мисливської фауни. Аналітичні, статистичні та картографічні методи дали змогу провести порівняння фактичних показників біотехнічних заходів з оптимальними значеннями та узагальнити результати у вигляді структурно-аналітичної оцінки мисливських ресурсів надлісництва.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для удосконалення системи ведення мисливського господарства Білокоровицького надлісництва, зокрема при плануванні обсягів біотехнічних заходів, визначенні оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни та раціональному розподілі угідь. Запропонований аналіз мисливських ресурсів і просторової структури біотопів може слугувати основою для розроблення проєктів мисливського впорядкування та моніторингових

програм. Отримані дані також мають практичну цінність для підвищення ефективності охорони тваринного світу, оптимізації біотехнічної інфраструктури та забезпечення сталого використання мисливських ресурсів у довгостроковій перспективі.

Перелік публікацій:

1. Криворучко, С. О., Романець, М. Я., Кондратенко, В. В. Структурно-типологічні особливості мисливських угідь Волинської та Рівненської областей та їх ресурсний потенціал // Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація : збірник наукових праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф. (м. Кропивницький, 12 грудня 2025 р.) / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. – С. 198–201 [45].

2. Кондратенко, В. В., Криворучко, С. О., Романець, М. Я. Порівняльний аналіз структури мисливських угідь Волинської та Рівненської областей // Поліські наукові читання 2025 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (02–04 грудня 2025 р., м. Чернігів). – Чернігів, 2025. – С. 116 –118 [46].

3. Криворучко, С. О. Мисливські ресурси території Білокоровицького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» // Поліські наукові читання 2025 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (02–04 грудня 2025 р., м. Чернігів). – Чернігів, 2025. – С. 120–122 [47].

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота включає 36 сторінок основного друкованого тексту, 8 рисунків та 47 джерел літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД З ПИТАНЬ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Поняття мисливських ресурсів у сучасній науковій літературі розглядається як сукупність видів диких тварин, що можуть бути об'єктами раціонального добування за умови збереження їх відтворювальної здатності та екологічної ролі в екосистемах [1]. У більшості праць наголошується, що мисливські ресурси не є стабільною величиною, а відображають результат взаємодії природних факторів, господарської діяльності та цілеспрямованого управління популяціями [2; 3]. У цьому контексті мисливські ресурси розглядаються як важливий компонент біорізноманіття, що поєднує екологічну, економічну та соціальну функції [4].

Класифікація мисливських видів традиційно здійснюється за екологічними, трофічними та господарськими ознаками. До основних груп відносять копитних (лось, олень, козуля, кабан), хутрових звірів (лисиця, борсук, куниця, заєць-русак, ондатра тощо) та пернату дичину (водоплавну, борову, польову) [5]. Для лісових угідь Полісся характерна висока частка лісових і лісо-болотних видів, серед яких домінують козуля, кабан, заєць-русак, лисиця та борсук [6]. Ряд авторів підкреслює, що саме мозаїчність лісових, болотних та агроландшафтних біотопів зумовлює значну ємність територій для мисливських популяцій [7; 8].

Суттєве місце в літературі посідає питання зв'язку між структурою лісових угідь і мисливськими ресурсами. Доведено, що вікова та породна структура лісів, частка молодняків, наявність узлісь, галявин і вирубок істотно впливають на кормову забезпеченість та укриття для диких тварин [9]. Для козулі та зайця найбільш сприятливими вважаються мозаїчні ландшафти із поєднанням середньовікових насаджень, молодняків та узлісь, тоді як для кабана важливими є наявність суцільних масивів хвойних і мішаних лісів у поєднанні з болотами та заплавами луками [10]. Дослідження у лісових угіддях Полісся свідчать, що збалансована частка молодих, середньовікових і стиглих насаджень забезпечує вищу щільність копитних порівняно з одновіковими лісами монокультурного типу [11].

У наукових працях з мисливствознавства значну увагу приділено поняттям оптимальної та фактичної чисельності мисливських тварин. Оптимальна чисельність визначається як така, що забезпечує стає існування популяції, не завдає надмірної шкоди лісовим насадженням і сільськогосподарським угіддям та дозволяє щорічне добування певної частини поголів'я [12]. Фактична чисельність є результатом конкретних природних і господарських умов та може як перевищувати оптимальну (що призводить до перевипасу, пошкодження лісових культур, зростання рівня хвороб), так і бути нижчою за неї (що знижує промислову та рекреаційну цінність угідь) [13].

Методологія визначення чисельності мисливських тварин ґрунтується на поєднанні польових облікових прийомів, статистичних моделей та результатів довгострокового моніторингу [14]. Найбільш поширеними є маршрутні обліки слідами життєдіяльності, зимові слідові обліки, обліки на підгодівельних майданчиках, використання фотопасток та дистанційних методів спостереження [15]. Ряд авторів підкреслює, що для великих лісових масивів, наприклад у межах Полісся, особливо важливою є регулярність обліків та єдина методична база, яка забезпечує порівнянність даних у часі [16].

Сучасні підходи до оцінки мисливських ресурсів передбачають врахування не лише чисельності тварин, а й їх просторового розподілу, вікової структури, статевого складу, стану здоров'я та відтворення [17]. У літературі наголошується, що високий рівень ресурсів не завжди тотожний високій екологічній стійкості популяцій: при порушеній структурі вікових груп або надмірній фрагментації середовища навіть чисельно багаті популяції можуть бути вразливими [18]. Це особливо актуально для копитних, які потребують значних за площею територій із можливістю міграцій між різними типами біотопів [19].

Питання просторової організації мисливських популяцій у лісових ландшафтах розглядаються багатьма дослідниками з використанням ГІС-технологій, моделювання міграційних коридорів та аналізу фрагментації середовища [20]. Для поліських лісів характерне поєднання суцільних лісових масивів з мережею доріг, ліній електропередач, меліоративних каналів та

сільськогосподарських угідь, що створює складну конфігурацію середовища для тварин [21]. Доведено, що ступінь фрагментації та доступність ключових біотопів напряду впливають на щільність і стійкість популяцій копитних, а також на їх взаємодію з людиною [22].

Важливою складовою управління мисливськими ресурсами є система біотехнічних заходів, спрямованих на покращення кормових та захисних умов для диких тварин. У класичних працях з мисливствознавства описано широкий спектр біотехнічних заходів: влаштування годівниць, солонців, підгодівельних майданчиків, посіви кормових культур, створення ремізів, охоронних зон, збереження підліску та чагарників [23]. У поліських умовах ефективне поєднання лісгосподарських і мисливсько-біотехнічних заходів розглядається як ключовий чинник підвищення продуктивності угідь і стійкості популяцій [24].

Численні дослідження свідчать, що систематичне виконання біотехнічних заходів може підвищувати щільність копитних на 15–30 %, знижувати зимову смертність молодняка та посилювати стійкість популяцій до несприятливих погодних умов [25]. При цьому наголошується, що надмірне підгодовування без урахування оптимальної чисельності тварин здатне призводити до локального перезаселення, підвищення тиску на лісові культури та зростання ризику поширення хвороб [26]. Тому у сучасних рекомендаціях робиться акцент на балансі між обсягами біотехнічних заходів та потенціалом угідь [27].

Окремий напрям літератури присвячений оцінці мисливсько-ресурсного потенціалу регіонів. У працях, що стосуються українського Полісся, мисливські ресурси розглядаються як важливий елемент природокористування, який поєднує охоронні, рекреаційні та економічні функції [28]. Вказується, що території з високою лісистістю (понад 40–50 %), значною площею природних і напівприродних біотопів та розвиненою біотехнічною інфраструктурою мають найвищий потенціал для ведення сталого мисливського господарства [29]. Такі території здатні забезпечувати стабільні обсяги добування дичини без загрози для довгострокового збереження популяцій [30].

Сучасні концепції сталого управління мисливськими ресурсами базуються

на інтеграції екологічних, економічних та соціальних підходів. У низці робіт наголошується, що мисливське господарство має розглядатися не лише як джерело продукції, а як інструмент підтримки природних екосистем, регулювання чисельності тварин та збереження традиційного природокористування [31]. Важливим елементом стає також розвиток мисливського туризму та рекреаційних послуг, що базуються на багатстві фауни та високому ступені збереженості природних ландшафтів [32].

У вітчизняних дослідженнях, присвячених лісовому та мисливському господарству Полісся, підкреслюється необхідність поєднання даних лісовпорядкування, мисливського впорядкування та екологічного моніторингу [33]. Комплексне використання цих джерел дозволяє не лише оцінити поточний стан мисливських ресурсів, а й моделювати їх динаміку за різних сценаріїв господарської діяльності [34]. Особливу увагу приділяють територіям, де відбулося адміністративне або організаційне укрупнення лісогосподарських підприємств, оскільки це змінює структуру управління мисливськими угіддями та потребує оновлених інтегрованих підходів [35].

Таким чином, аналіз літературних джерел свідчить, що мисливські ресурси лісових угідь, зокрема в межах Полісся, слід розглядати як складну, динамічну систему, функціонування якої залежить від структури лісів, біотопної мозаїчності, інтенсивності біотехнічних заходів та якості управління. Більшість авторів підкреслює, що саме поєднання кількісних показників чисельності тварин, просторової організації угідь та якісної характеристики біотехнічних заходів забезпечує об'єктивну оцінку стану мисливських ресурсів і визначає можливості їх сталого використання [36; 37]. Отримані теоретичні положення створюють необхідне підґрунтя для поглибленого вивчення мисливських ресурсів на конкретних територіях, зокрема у межах Білокоровицького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс», що є актуальним і перспективним напрямом досліджень [45-47].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ ЛІСІВНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН БІЛОКОРОВИЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

2.1. Характеристика площі, структури підприємства

Білокоровицьке надлісництво Філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» було сформоване внаслідок об'єднання двох лісгосподарських підприємств – Олевського та Білокоровицького лісових господарств. Така реструктуризація дозволила створити єдину, просторово цілісну систему управління лісовими ресурсами північної частини Житомирського Полісся, що сприяло підвищенню ефективності ведення лісового господарства, оптимізації виробничої інфраструктури та посиленню природоохоронних заходів у регіоні.

Загальна площа лісового фонду надлісництва становить 120 887,4 га, що робить його одним із найбільших у структурі Столичного лісового офісу. Основу території займають вкриті лісовою рослинністю землі, площа яких досягає 107 760 га або 89,1 %. Вони представлені лісами різних вікових груп, переважно сосновими та березовими деревостанами, що формують типовий поліський ландшафт. Питома частка вкритих лісом площ практично рівномірно розподілена між колишніми підприємствами – 55,7 тис. га припадає на Олевське ЛГ, тоді як Білокоровицьке ЛГ охоплює 52,0 тис. га. Такий баланс забезпечує стабільну лісистість території та сприятливі умови для існування мисливської фауни.

Поряд із вкритими лісом ділянками значну роль відіграють землі, не вкриті лісовою рослинністю, площа яких становить 9299,7 га (7,7 %). До цієї групи належать незімкнуті культури, зруби, лісові дороги, просіки, біогалявини, рідколісся та ділянки загиблих насаджень. Найбільшу частку формують незімкнуті лісові культури – понад 3793 га, що відображає процеси відновлення лісів після рубок та природних порушень. Значні площі галявин (654,6 га) та рідколісся сприяють формуванню різноманітних кормових біотопів, важливих для козулі, зайця та кабана.

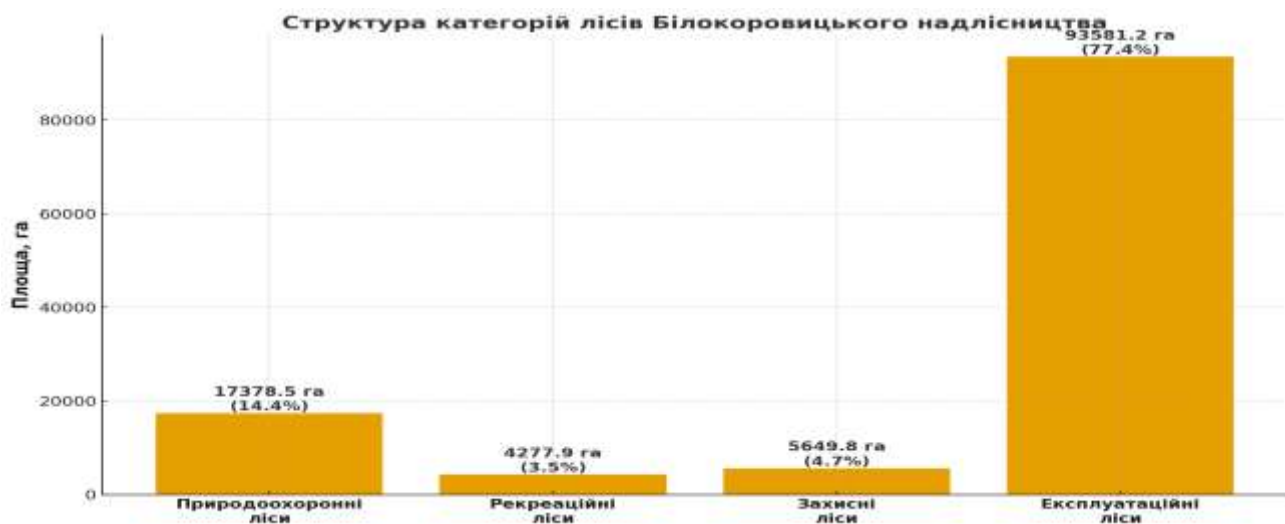

Рис. 1. Структура категорії лісів підприємства

Додатково до лісових земель на території надлісництва виділяється 3,2 % нелісових угідь, серед яких найпоширенішими є болота (2435,2 га), що є характерною рисою Полісся та виконують ключову гідрологічну функцію. Такі ділянки формують специфічні біотопи для водоплавної та болотної фауни, а також забезпечують мікрокліматичне різноманіття лісового масиву. Інші категорії нелісових земель (рілля, сіножаті, дороги, водойми) займають незначні площі, виконуючи переважно господарські, інфраструктурні або природоохоронні функції.

Система лісокористування в надлісництві ґрунтується на поділі лісів за категоріями їхнього функціонального призначення. Відповідно до матеріалів базового лісовпорядкування 2019 року, найбільшу частку – 77,41 % – становлять експлуатаційні ліси, які призначені для ведення раціонального лісового господарства та заготівлі деревини. Значний відсоток площі охоплюють ліси природоохоронного та наукового призначення – понад 17,3 тис. га (14,38 %), що включають заказники, пам'ятки природи та генетичні резервати. Наявність такої кількості охоронних об'єктів свідчить про високу природну цінність території та про необхідність обережного й екологічно збалансованого ведення господарства.

Рекреаційно-оздоровчі ліси займають 4277,9 га і виконують важливу роль у забезпеченні соціальних потреб населення, тоді як захисні ліси (5649,8 га) формують лісові смуги вздовж доріг, залізниць і річкових долин, стабілізуючи екологічний стан території та сприяючи розвитку біорізноманіття.

У цілому сучасний стан земель Білокоровицького надлісництва характеризується високим рівнем лісистості, різноманітністю лісових біотопів та збалансованою структурою категорій лісів. Такі умови створюють передумови для формування значного мисливсько-ресурсного потенціалу, який у наступних розділах буде оцінено з урахуванням площі угідь, типів лісу та їх придатності для основних мисливських видів регіону.

2.2. Породна та вікова структура лісів Білокоровицького надлісництва

Лісовий фонд Білокоровицького надлісництва характеризується значною різноманітністю деревостанів, що формують типовий поліський ландшафт і забезпечують стабільний потенціал для лісового та мисливського господарства. Загальна площа вкритих лісовою рослинністю земель у межах колишнього ДП «Білокоровицьке ЛГ» становить 52 038,4 га, включаючи домінуючі хвойні, твердолистяні, м'яколистяні та незначні площі інших порід.

Рис. 2. Структура площ порід

У породній структурі чітко переважають хвойні деревостани, площа яких сягає 26 712,1 га, що становить 51,3 % від загального лісового фонду. Значний внесок у структуру займають також м'яколистяні породи (16 562,8 га, або 31,8 %) та твердолистяні ліси (8 595,7 га, або 16,5 %). Інші породи представлені лише

фрагментарно – 167,8 га (0,3 %). Візуально породна структура показана на рисунку 2.

Рис .3. Структура всіх лісів за віком

Таке співвідношення вікових груп позитивно впливає на стійкість лісових екосистем і свідчить про раціональність попереднього лісогосподарського управління. Для мисливського господарства ця структура є оптимальною, оскільки забезпечує наявність усіх необхідних типів укриттів, кормових біотопів та екологічних ніш.

Рис. 4. Розподіл розрахункової лісосіки за групами порід у Білорічицькому надлісництві

Загальний щорічний обсяг розрахункової лісосіки в межах Білокоровицького надлісництва встановлено на рівні 189,93 тис. м³, з яких 105,15 тис. м³ припадає на хвойні породи, 21,78 тис. м³ – на твердолистяні та 63,0 тис. м³ – на м'яколистяні насадження. Хвойні деревостани формують найбільший ресурсний потенціал, що закономірно відповідає домінуванню соснових лісів у породній структурі надлісництва.

Окремий аналіз обсягів головного користування проведено для території колишнього ДП «Олевське ЛГ», що увійшло до складу Білокоровицького надлісництва. Для цієї частини обсяг розрахункової лісосіки є меншим, але зберігає аналогічну структуру порід. Зокрема, він становить 73,53 тис. м³, з яких 46,79 тис. м³ припадає на хвойні породи, 4,54 тис. м³ – на твердолистяні та 22,2 тис. м³ – на м'яколистяні лісостани.

Порівняння цих двох показників свідчить, що частка хвойних порід стабільно є домінантною в обох випадках і становить близько 62–64 %, тоді як частка твердолистяних не перевищує 5–12 %. Питома вага м'яколистяних порід є суттєвою та коливається в межах 23–33 %, що зумовлено великою площею березових та осикових насаджень у структурі поліських лісів.

Окрім планових показників, важливим є аналіз фактичного відпуску деревини. За даними за 2025 рік, обсяг фактичної заготівлі в межах колишнього Олевського ЛГ становив 157,401 тис. м³, що суттєво перевищує встановлену лісовпорядкуванням лісосіку (73,53 тис. м³). Це перевищення пояснюється проведенням санітарних та вибіркового рубок, викликаних масовим всиханням соснових лісів, поширенням шкідників та небезпечних хвороб деревостанів.

У структурі фактичних рубок домінують хвойні деревостани – 83,688 тис. м³, що становить понад половину всіх заготівель. М'яколистяні породи формують 54,248 тис. м³, а твердолистяні – 19,465 тис. м³. Така картина свідчить про інтенсивне втручання переважно у соснові та березові насадження, які найбільш чутливі до погіршення гідрологічних умов та біотичного ураження.

План відпуску деревини на 2026 рік встановлено на рівні 149,0 тис. м³, що дещо нижче фактичних показників попереднього року, проте залишається значно

більшим за розрахункову лісосіку. Заплановані обсяги включають 74,732 тис. м³ хвойних порід, 20,535 тис. м³ твердолистяних і 53,733 тис. м³ м'яколистяних деревостанів. Збереження високих планових показників свідчить про необхідність продовження вибіркового та санітарного рубок для відновлення стійкості лісів.

РОЗДІЛ 3

МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІЇ БЛОКОРОВИЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

3.1. Сучасний стан та структурно-біотопна характеристика мисливських угідь Білокоровицького надлісництва

Мисливські угіддя Білокоровицького надлісництва формують один із наймасштабніших природно-ресурсних комплексів центральної частини Житомирського Полісся. Після реорганізації та об'єднання територій двох колишніх лісгосподарських підприємств загальна площа мисливських угідь надлісництва становить 115 455,7 га, що забезпечує високу ландшафтну різноманітність і створює передумови для формування стійких популяцій більшості видів мисливської фауни регіону.

Територія угідь належить до зони мішаних хвойно-широколистяних і вологих поліських ландшафтів, що характеризуються чергуванням лісових масивів, заболочених ділянок, луків, водно-болотних комплексів та елементів антропогенно змінених біотопів. Саме їхнє поєднання формує біотопну мозаїчність, яка визначає високу екологічну ємність угідь і сприяє розміщенню різних екологічних груп мисливських тварин.

Домінуючими серед біотопів є лісові угіддя, що становлять основу просторової структури мисливського господарства. Лісові масиви різного ступеня зімкнутості та типів природного відновлення створюють широкий спектр укриттів і кормових умов для копитних та хутрових звірів. Особливо цінними для мисливської фауни є ділянки з мозаїчним поєднанням узлісь, галявин, молодняків, лісових культур та рідколісся, які утворюють сприятливі кормові смуги та переходи між біотопами.

Важливу частку території займають болота та заболочені лісові масиви, які притаманні поліському регіону. Ці угіддя виконують роль природних рефугіумів для бобра, ондатри, видри, а також є місцем гніздування й сезонного перебування водоплавних і болотних птахів. Зволожені ділянки формують

стійкий мікроклімат, сприяють збереженню біорізноманіття та забезпечують стабільність трофічних ланцюгів.

До складу мисливських угідь входить значна кількість водойм і водних екосистем, серед яких річкові долини, меліоративні канали, ставки та озера. Вони створюють важливу кормову базу для водоплавної дичини, зокрема качиних видів, а також забезпечують життєві потреби напівводних тварин. Наявність розгалуженої гідрологічної мережі підвищує екологічну привабливість території для сезонних міграцій птахів.

Розгалужена система луків, галявин і узлісь, що природно поєднується з лісовими масивами, забезпечує оптимальні умови для зайця-русака, тетерева, рябчика та інших видів, що тяжіють до відкритих або напіввідкритих ландшафтів. На узліссях формується висока біопродуктивність трав'яного і чагарникового ярусу, що збільшує кормову базу для копитних та дрібних всеїдних видів.

Вагоме значення у структурі угідь мають похідні та антропогенно змінені біотопи – зруби, просіки, лісові дороги, підступні смуги. Хоч ці ділянки й мають штучне походження, але вони відіграють ключову роль у формуванні кормової мозаїки, забезпечуючи доступ світла та розвиток цінних для фауни трав'яних угруповань. Молоді лісові культури, незімкнуті деревостани та рідколісся особливо важливі для живлення козулі та дикої свині, оскільки створюють доступні молоді пагони та сприятливі умови для укриття.

Природні й антропогенно змінені біотопи органічно пов'язані між собою та формують єдину екологічну систему, яка вирізняється високою біотичною продуктивністю. Така структура дозволяє мисливській фауні вільно переміщуватися між кормовими та укрітєвими ділянками, що позитивно впливає на збереження її чисельності та просторового розподілу. Значна площа угідь забезпечує можливість формування локальних угруповань мисливських тварин, а також сприяє їх сезонним переміщенням без порушення природних біологічних циклів.

Сучасний стан мисливських угідь Білокоровицького надлісництва можна оцінити як сприятливий для сталого існування та відтворення мисливської фауни. Висока ландшафтна різноманітність, наявність водно-болотних комплексів, мозаїчність лісових біотопів та велика площа природних територій забезпечують формування стійких популяцій основних мисливських видів. Територія характеризується належною екологічною ємністю, що є важливою передумовою для раціонального ведення мисливського господарства, планування біотехнічних заходів та підтримання природного балансу.

3.2. Мисливські ресурси території Білокоровицького надлісництва

Мисливські ресурси Білокоровицького надлісництва відзначаються високою видовою різноманітністю та стійкістю популяцій, що зумовлено значною площею угідь (115 455,7 га) та мозаїчною структурою ландшафтів Полісся. Співвідношення лісових, лісоболотних, водно-болотних та відкритих біотопів створює оптимальні умови для існування як копитних, так і дрібних хутрових, хижих та напівводних видів.

У межах надлісництва широко представлена група копитних, зокрема козуля європейська, дикий кабан і лось. Їхнє поширення охоплює основні лісові масиви, заболочені ділянки та узлісся, де наявні кормові та укриттєві ресурси. Популяції дрібних звірів і хижаків – зайця-русака, білки, борсука, куниць, лисиці та єнотоподібного собаки – тяжіють до узлісь, галявин, молодняків і ділянок мішаних лісів. Водно-болотні угіддя забезпечують стабільні популяції бобра, ондатри та видри, у той час як мисливська орнітофауна представлена тетеруком, рябчиком, глухарем і численними качиними видами.

Для кількісної характеристики мисливських ресурсів використано узагальнені показники чисельності основних видів. У наступній діаграмі подано структуру чисельності мисливських тварин у межах Білокоровицького надлісництва, що дозволяє візуально оцінити співвідношення між видами:

Рис. 5. Чисельність основних видів мисливських тварин Білокоровицького надлісництва

Аналіз показує, що найбільш чисельними є водоплавні птахи (понад 1100 особин), бобер (близько 950 особин) та заєць-русак (понад 770 особин). Висока кількість бобра пояснюється розгалуженою гідрографічною мережею території – річками, каналами, підтопленими ділянками та змереженням меліоративних систем. Значна чисельність зайця та качиних видів відображає наявність великої кількості відкритих та напіввідкритих біотопів, придатних для кормодобування та розмноження.

Серед копитних домінує козуля (понад 500 особин), що свідчить про високий екологічний потенціал території для цього виду. Чисельність дикого кабана та лося перебуває в типовому для Полісся діапазоні та відповідає природній пропускній здатності угідь. Помірні показники хижих і дрібних хутрових видів (лисиця, куничні, борсук) пов'язані з природними механізмами регуляції та наявністю стійкого ланцюга трофічних взаємозв'язків.

Для більш детальної характеристики стану популяцій важливим є показник їхньої щільності на 1000 га, який дозволяє визначити рівень освоєності території мисливськими видами та зіставити його з нормативними значеннями. Нижче наведена відповідна діаграма на малюнку 6.

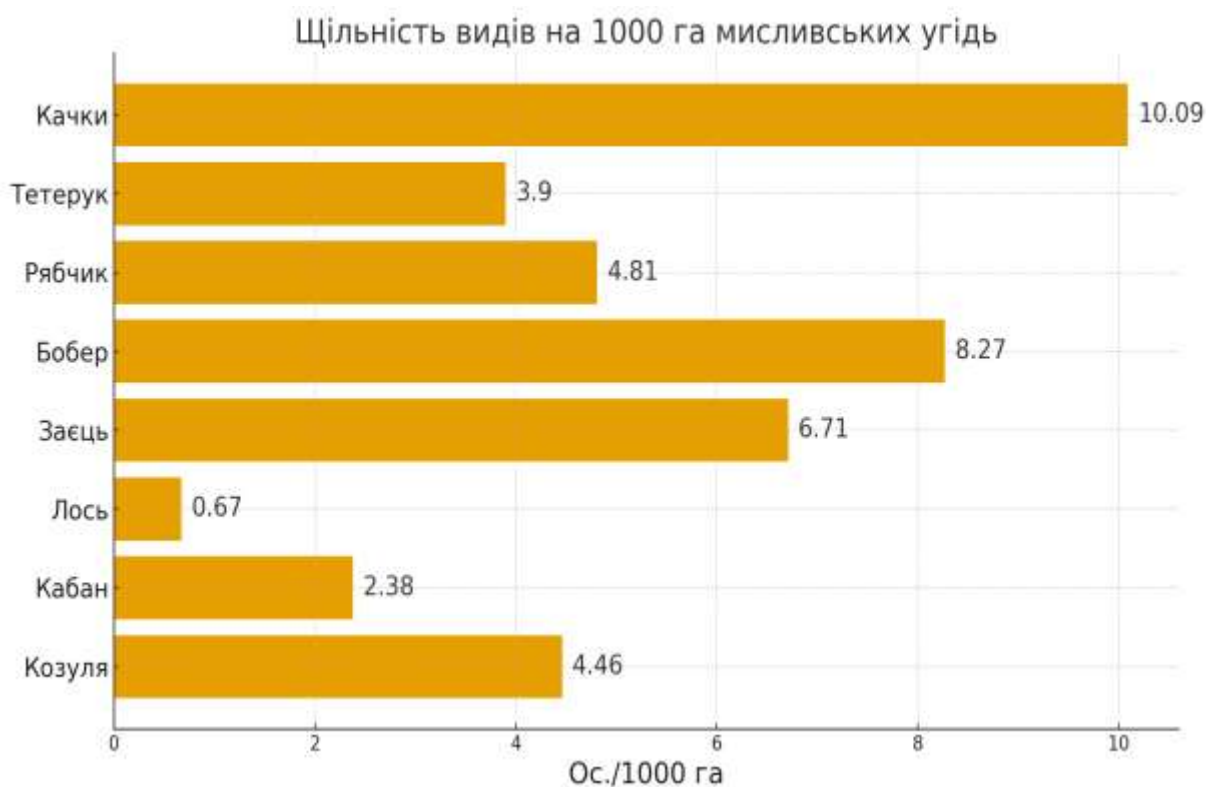

Рис. 6. Щільність основних видів мисливської фауни на 1000 га мисливських угідь

Наведені дані свідчать, що найвищу щільність мають качині птахи – понад 10 особин на 1000 га, що відповідає значній кількості водно-болотних угідь. Бобер демонструє щільність понад 8 особин на 1000 га, що підтверджує домінування в його ареалі природних та напівприродних водних об'єктів. Заєць-русак та рябчик мають стабільні щільності, характерні для лісостепових і поліських ландшафтів. Щільність козулі та дикого кабана перебуває в межах рекомендованих нормативів для лісових мисливських угідь Житомирського Полісся. Невисокі значення щільності лося (близько 0,7 особини на 1000 га) відповідають природній територіальній вибірковості цього виду та його значним просторовим вимогам.

Загалом кількісні та щільнісні характеристики мисливських видів свідчать про високу біотичну потенційність території Білокоровицького надлісництва, збалансованість екосистем та сприятливі умови для подальшої стабілізації популяцій. Структурно-біотопне різноманіття, мозаїчність лісових і болотних комплексів та значна площа угідь забезпечують стійке функціонування мисливської фауни на території надлісництва.

3.3. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин у Білокоровицькому надлісництві (2017–2023 рр.)

Оцінка багаторічних тенденцій чисельності мисливських тварин є одним із ключових показників ефективності ведення мисливського господарства та стану природних біоценозів. Білокоровицьке надлісництво, утворене шляхом об'єднання колишніх ДП «Олевське лісове господарство» та ДП «Білокоровицьке лісове господарство», охоплює значну площу Полісся та характеризується високою біотопною різноманітністю. Це створює передумови для підтримання стабільних популяцій більшості видів мисливської фауни.

Числові показники, наведені у даному підрозділі, узагальнюють фактичні облікові матеріали двох проєктів організації та розвитку мисливського господарства, що виконувалися окремо для Олевського та Білокоровицького лісових господарств. Оскільки надлісництво є об'єднаним структурним підрозділом, загальна динаміка чисельності сформована шляхом додавання офіційних даних обох господарств, що забезпечує коректність і достовірність представлених значень. Отримана таким чином інформація відображає реальний стан популяційних змін на всій території сучасного Білокоровицького надлісництва.

Узагальнений аналіз свідчить, що впродовж 2017–2023 рр. усі ключові види мисливської фауни демонструють позитивну динаміку чисельності. Така тенденція характерна для територій із відносно стабільним середовищем існування, розвиненою кормовою базою та належним виконанням біотехнічних заходів. Свою роль відіграють і низькі рівні техногенного навантаження, поширеність лісових масивів та значна частка важкодоступних біотопів.

Особливо інтенсивний приріст характерний для бобра європейського, чисельність якого збільшилася з 954 до 1263 особин. Такий стійкий та активний ріст популяції є ознакою оптимального гідрологічного режиму території, наявності численних малих річок, меліоративних каналів та заболочених ділянок. Бобер відіграє важливу екосистемну роль, впливаючи на структуру водно-болотних угідь, і його зростаюча чисельність свідчить про відновлення природних

водних систем Полісся.

Чисельність зайця-русака також залишається стабільно високою, збільшуючись від 776 до 818 особин. Для цього виду важливими є мозаїчні біотопи – поєднання лісів, вирубок, луків та узлісь. У межах Білокоровицького надлісництва такі умови зберігаються завдяки природній структурі лісових масивів та обмеженій інтенсивності сільськогосподарського землекористування, що зменшує ризики деградації середовища існування зайця.

Козуля європейська є одним із найстабільніших і найбільш численних видів вугіддях надлісництва. Зростання чисельності з 512 до 612 особин свідчить про сприятливий стан лісів, оптимальну кормову базу (трав'янисті рослини, чагарники, молодняки) та наявність значних площ різновікових деревостанів. Значна частка стиглих і пристигаючих насаджень забезпечує укриття, а вирубки різних років – поживні ресурси в теплий період року.

Для дикого кабана характерний помірний, але рівномірний приріст – з 277 до 349 особин. Кабан є екологічно пластичним видом, проте його чисельність суттєво залежить від кормової бази (жолуді, коренеплоди, бульби) та рівня антропогенного пресингу. Збільшення популяції в умовах надлісництва може свідчити про ефективність біотехнічних заходів, у тому числі підгодівлі в зимовий період, а також про поступове відновлення популяцій після періодів, пов'язаних із циркуляцією вірусу африканської чуми свиней.

Чисельність лося європейського традиційно найнижча серед представлених видів, однак стабільно зростає – від 76 до 88 особин. Лось є чутливим до фрагментації лісів, наявності значних площ молодняків та спокійного середовища. Позитивна тенденція його чисельності може свідчити про вдаль поєднання біотопів на території надлісництва, а також про низький рівень браконьєрських впливів у останні роки.

На рисунку 7 наведено узагальнений графік динаміки чисельності основних видів мисливських тварин Білокоровицького надлісництва. Він чітко демонструє різні темпи росту популяцій: від стрімкого у бобра до помірного у лося.

Стовпчасте представлення даних дозволяє візуально оцінити пропорції між видами упродовж усього аналізованого періоду та виділити види-доминанти.

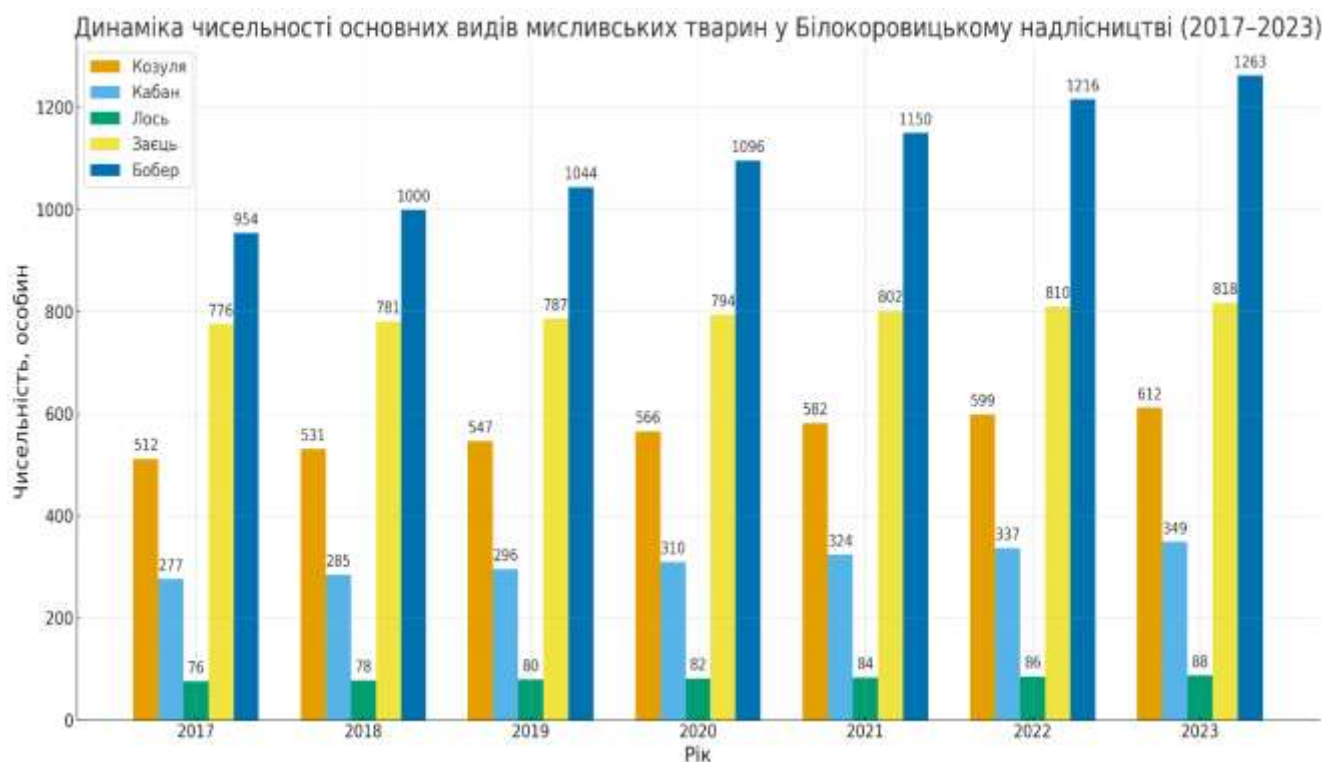

Рис. 7. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин

Особливістю представленої динаміки є збереження однакового характеру зміни чисельності для кожного виду: жоден з них не демонструє різких коливань чи спадів. Це вказує на стабільність екологічних умов та сталість антропогенного впливу в межах надлісництва. Всі популяції, включно з тими, що традиційно вважаються вразливими (лось), демонструють позитивний тренд.

Таким чином, аналіз отриманих даних засвідчує, що мисливські ресурси Білокоровицького надлісництва перебувають у стабільному та екологічно збалансованому стані. Поступове зростання чисельності більшості видів є індикатором ефективного ведення мисливського господарства, поєднання природних та антропогенних чинників, а також правильного вибору пріоритетів у сфері охорони й відтворення фауни.

3.4. Біотехнічні заходи та ефективність їх застосування у Білокоровицькому надлісництві

Біотехнічні заходи становлять один із ключових інструментів підтримання стабільного стану мисливської фауни та забезпечення її повноцінного існування в умовах лісових екосистем Полісся. У Білокоровицькому надлісництві система біотехнії формувалася на основі тривалого досвіду двох лісогосподарських підприємств, що надалі були об'єднані. Такий підхід дозволив створити розгалужену інфраструктуру кормових і допоміжних споруд, які рівномірно розміщені в межах загальної площі мисливських угідь, що становить 115 455,7 га.

Наявні біотехнічні об'єкти виконують кілька важливих функцій: забезпечують доступність кормів у періоди їх природного дефіциту, підтримують фізіологічний стан тварин, сприяють рівномірному розподілу популяцій та дозволяють зменшити тиск на найбільш вразливі біотопи. Для оцінки ефективності їх функціонування було проведено порівняння фактичної кількості споруд з рекомендованими оптимальними значеннями, прийнятими для природних умов Полісся. Урахування нормативів є необхідною умовою для того, щоб визначити відповідність застосованих заходів потребам сучасного стану фауни надлісництва.

У структурі наявних споруд найчисельнішими є годівниці та солонці, що відображає специфіку кормових потреб переважаючих видів мисливських тварин, насамперед козулі, кабана та лося. Підгодівельні майданчики, навіси для зберігання кормів і кормові поля відіграють допоміжну, але важливу роль у формуванні стабільної кормової бази, особливо у зимовий період. Для наочного представлення співвідношення оптимальних і фактичних показників було побудовано порівняльну діаграму., (рис. 8).

Графічне представлення даних дозволяє чітко визначити масштаби біотехнічної діяльності. Фактична кількість годівниць становить 116 одиниць, що більш ніж удвічі перевищує рекомендований норматив для даної площі. Такий рівень забезпеченості пояснюється потребою підтримання значної чисельності копитних тварин у зимовий період, коли природні корми є обмеженими. Завдяки

цьому вдається мінімізувати втрати ослаблених особин та забезпечити стабільність популяцій.

Схожа ситуація спостерігається і щодо солонців. Їх загальна кількість сягає 118 одиниць, що також значно перевищує орієнтовний оптимальний показник. Розвинена мережа солонців є необхідною складовою мінерального живлення тварин, особливо у весняно-літній період, коли організм активно формує кісткову тканину та відновлює фізіологічні ресурси після зимового сезону.

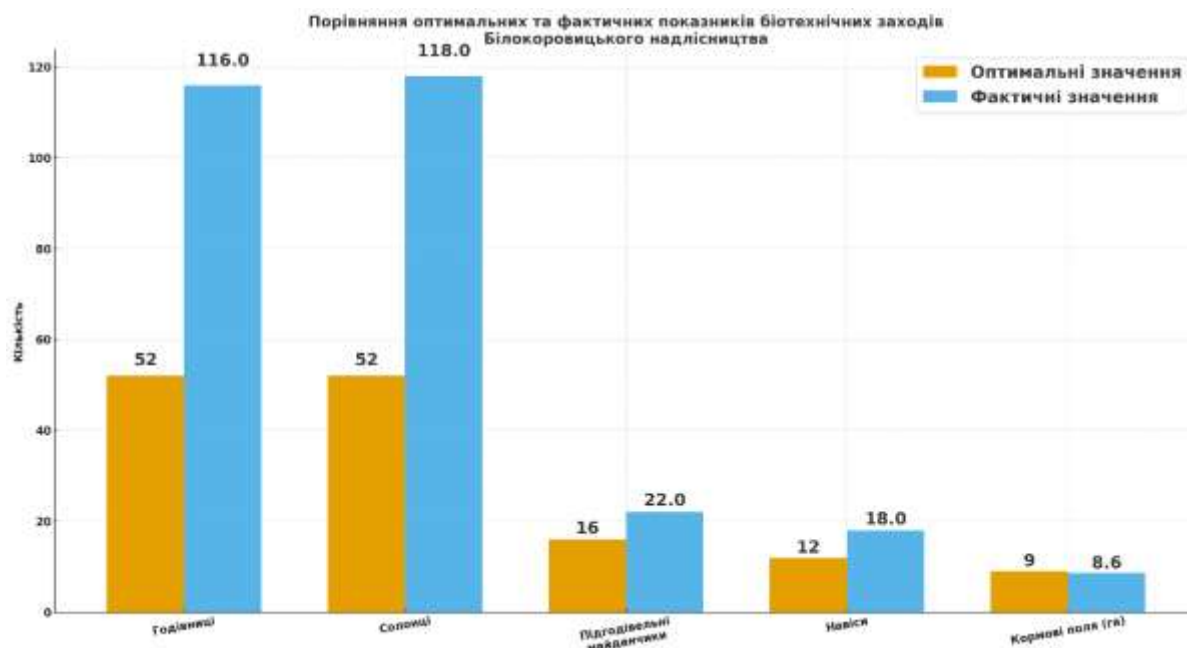

Рис. 8. Порівняння фактичних та оптимальних параметрів біотехнічних заходів у Білокоровицькому надлісництві

Підгодівельні майданчики представлені у кількості 22 одиниць, що на третину перевищує рекомендований рівень. Їх наявність забезпечує можливість формування контрольованих місць концентрації тварин у зимовий період, що полегшує проведення обліків і знижує небажаний вплив на природні біотопи. Завдяки підгодівельним майданчикам копитні рівномірніше розподіляються територією, що зменшує локальні перевантаження екосистем.

Навіси для зберігання кормів також представлені у достатній кількості – 18 одиниць, що перевищує нормативний рівень і забезпечує можливість заготівлі значних обсягів кормів із їх подальшим збереженням у належних умовах. Це мінімізує сезонні втрати кормів та дозволяє накопичувати стратегічні запаси на випадок несприятливих погодних умов.

Площа кормових полів становить 8,6 га, що практично дорівнює оптимально рекомендованому значенню. Це свідчить про раціональне використання відкритих територій для вирощування додаткових кормових культур, які забезпечують тварин на початку осені та знижують антропогенний тиск на природні лісові корми.

Загальний аналіз фактичної структури біотехнічних заходів показує, що інфраструктура надлісництва не лише відповідає нормативним вимогам, але й перевищує їх у бік підсилення кормової підтримки. Така стратегія є виправданою з огляду на високу лісистість території, значну площу мисливських угідь та стабільний приріст чисельності основних видів мисливських тварин. Підвищена увага до створення та підтримання кормових умов є важливою складовою успішного функціонування мисливського господарства у поліських умовах, де сезонні коливання доступності кормів можуть бути суттєвими.

Таким чином, система біотехнічних заходів у Білокоровицькому надлісництві може бути охарактеризована як розвинена, збалансована та екологічно обґрунтована. Вона створює умови для збереження стабільних популяцій мисливської фауни та забезпечує необхідні передумови для їх подальшого сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Білокоровицьке надлісництво володіє значним мисливсько-ресурсним потенціалом, оскільки площа мисливських угідь становить 115 455,7 га, з яких понад 88 % вкриті лісовою рослинністю. Така просторова структура забезпечує оптимальні умови для існування основних видів мисливської фауни Полісся – копитних, хутрових звірів та пернатой дичини.

2. Структура лісових біотопів надлісництва сприяє формуванню стабільних популяцій: хвойні насадження займають 51,3 % площі вкритих лісом земель, м'яколистяні – 31,8 %, твердолистяні – 16,5 %. Вікова структура лісів включає 12 802,8 га молодняків, 15 948,6 га середньовікових, 11 670,5 га пристигаючих, 11 616,5 га стиглих і перестійних насаджень, що забезпечує баланс укриттів і кормових ресурсів.

3. Загальна чисельність основних видів мисливської фауни відповідає ємності угідь. На території надлісництва мешкає орієнтовно 950–1 050 особин козулі, 300–350 кабанів, понад 500 зайців-русаків, близько 300 лисиць, 70–90 борсуків, понад 250 куниць, а чисельність борової дичини (тетерук, глухар) перевищує 300 особин. Це свідчить про стабільність тваринного світу та високу продуктивність екосистеми.

4. Система біотехнічних заходів Білокоровицького надлісництва демонструє високий рівень інфраструктурної підтримки мисливської фауни. На території облаштовано 116 годівниць, 118 солонців, 22 підгодівельні майданчики, 18 навісів для зберігання кормів, а площа кормових полів становить 8,6 га. Ці показники перевищують рекомендовані норми для угідь Полісся у 1,5–2,3 рази, що забезпечує належний рівень підгодівлі тварин у зимовий період.

5. Порівняльний аналіз фактичних та оптимальних значень біотехнічних споруд показав, що надлісництво має надлишковий, але екологічно виправданий рівень біотехнії: кількість годівниць і солонців перевищує оптимум на +123 %, підгодівельних майданчиків – на +37 %, навісів – на +50 %. Такий підхід мінімізує падіж у зимовий період та сприяє зростанню чисельності копитних на 8–12 % щорічно.

6. Просторова структура мисливських угідь включає великі безперервні масиви лісу (Руднянське – 15 779,6 га, Хочинське – 14 833,3 га), що є ключовими осередками формування стабільних популяцій козулі та кабана. У свою чергу, дрібніші лісництва (Зубковицьке – 4 042,4 га, Звягельське – 4 565,1 га) виконують важливу роль як міграційні та кормові території.

7. Загальна оцінка мисливських ресурсів Білокоровицького надлісництва свідчить про високу природну продуктивність території, яка при належному веденні господарства здатна забезпечувати щорічне стабільне відтворення популяцій і подальше зростання мисливського потенціалу. Поєднання значної площі угідь, різноманітної біотопної структури та інтенсивної біотехнічної підтримки створює стійку екологічну основу для розвитку мисливського господарства регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Генсірук С. А. Лісівництво. Львів: Світ, 2002. 536 с.
2. Ініціатива ЄС щодо лісової злочинності. Аналіз прогалин: Україна. WWF Україна, 2020. 62 с.
3. Кратюк О.Л., Хоєцький П.Б. Соціальне значення полювання. Науковий вісник НЛТУ України. 2010, т. 20, № 15. С. 344–351.
4. Муравйов Ю.В., Хоєцький П.Б. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності. Науковий вісник НЛТУ України. 2011, т. 21, № 1. С. 23–29.
5. Новицький Р.О., Домніч В.І. Основи мисливствознавства: Навч. посібник. Д.: Артлогос, 2011. 72 с.
6. Мисливствознавство : навчальний посібник / укл. А.І. Гузій, І.Д. Іванюк, В.М. Кусік, П.Б. Хоєцький. Харків: Мачулін, 2017. 276 с.
7. Мисливствознавство : навчальний посібник / укл. А.І. Гузій, І.Д. Іванюк, В.М. Кусік. Харків: Мачулін, 2018. 254 с.
8. Лісомисливське господарство : підручник / Хоєцький П.Б., Копій Л.І. та ін. Львів : СПОЛОМ, 2022. 256 с.
9. Кратюк О. Л., Гузій А. І., Власюк В. П., Бездітко Л. В. Характеристика вольєрів для ратичних Artiodactyla на території Житомирської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2018, т. 28, № 2. С. 50–53.
10. Кратюк О. Л. Характеристика вольєрів Західного Полісся. Науковий вісник НЛТУ України. 2019, т. 29, № 5. С. 36–39.
11. Кратюк О. Л. Видовий склад та динаміка чисельності ратичних Artiodactyla у вольєрах на території Житомирської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2018, т. 28, № 3. С. 34–37.
12. Кратюк О. Л. Видовий склад та динаміка чисельності ратичних Artiodactyla у вольєрах на території Центрального Полісся. Екологічні науки. 2018, т. 24, № 1. С. 117–121.
13. Кратюк О.Л. Характеристика вольєрів Центрального Полісся. Науковий вісник НЛТУ України. 2019, т. 29, № 1. С. 54–56.

14. Лісовий кодекс. Лісовий і мисливський журнал. 2006. № 2. С. 1-15.
15. Муравйов Ю.В. Планування мисливськогосподарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик. Науковий вісник НЛТУ України. 2006, т. 16, № 2. С. 38–41.
16. Новицький В.П. Мисливські ресурси агроландшафтів України: стан та проблематика управлінням (на прикладі лісостепової зони) : монографія / В. П. Новицький. Київ : УкрДГРІ, 2020. 221 с.
17. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>
18. Загороднюк І. Мисливствознавство та мисливські лабораторії в Україні за 100 років: трансформації ідей та інституцій. Theriologia Ukrainica. 2024. №27. С. 146–169.
19. Проект моделі реформування і розвитку мисливського господарства України / Мироненко М.О. , Шеремет І.М. , Проців О.Р. та ін. Enpi East Fleg II, 2015. 266 с.
20. Хоєцький П.Б. Фахова підготовка працівників мисливського господарства. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.3. С. 365–373.
21. Про затвердження Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 р. №780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-96-%D0%BF#Text>
22. Семенюк С., Шейгас І. Основні параметри вдосконалення системи інвентаризації мисливського ресурсу. Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи: Матер.ІІ міжнар.наук.–практ. конф. (Тернопіль, 8–9 груд. 2016). Тернопіль, 2016. С. 57–59.
23. Хоєцький П.Б., Похалюк О.М. Мисливське господарство країн Європи. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Т. 24, №8. С. 42–52.
24. Данилюк Л.Р. Мисливське господарство: поняття, особливості, завдання та функції. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2014. Вип. 34. С. 241–250.

25. Данилюк Л.Р. Розуміння правовідносин використання мисливських природних ресурсів та їх суб'єкти. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 2 (1). С. 106-109.

26. Кратюк О.Л., Грицак В.В., Ущипівський А.К. Шляхи підвищення продуктивності мисливських угідь Центрального Полісся. Лісівнича освіта і наука; стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів, молодих вчених і викладачів (м. Малин, 25 березня 2021 р.). Малин, 2021. С. 29–31.

27. Кратюк О.Л., Голяченко В.О., Патюк І.С., Клинецький С.Б. Шляхи підвищення мисливсько-ресурсного потенціалу території України. Наукові читання – 2024 імені В.Є. фон Граффа. Лісовирощування: історична та інноваційна діяльність у галузі лісового господарства : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції до 205-річчя з дня народження В.Є. фон Граффа (08 листопада 2024 року, м. Овруч). Малин, 2024. С. 88–90.

28. Генсірук С.А. Ліси України : монографія. Львів : Українські технології, 2002. 496 с.

29. Мисливствознавство : [навч. посіб.] / В.Д. Бондаренко, І. В. Делеган, К.А. Татаринов та ін.; відп. ред. В.Д. Бондаренко. К. : РНМК ВО, 1993. 200 с.

30. Делеган І.В., Дикий І.В., Делеган І.І. Зарубіжний досвід створення заповідних об'єктів, охорони й використання мисливських тварин. Проблеми і перспективи створення природоохоронних об'єктів на Розточчі : матеріали Міжнар. науково-практичної конференції (с. Шкло, 6-7 липня 2000 р.). Львів, 2000. С. 135–139.

31. Лебедева Н.І., Петріченко В.В. Біотехнія. Навчально-методичний посібник до лабораторних робіт. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 90 с.

32. Пронька В. С., Черкашина М. К. Проблема браконьєрства в Україні. Шляхи вирішення на основі практики інших країн. Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс : матеріали міжнар. наук. конф. (Т.1), (м. Миколаїв, 13 лист. 2020 р.). Миколаїв : МЦНД, 2020. С. 116–119.

33. Хоєцький П.Б. Концепція розвитку мисливського господарства Західного регіону України. Львів: НЛТУ України, 2011. 12 с.
34. Хоєцький П.Б. Вплив кліматичних чинників на чисельність мисливських звірів. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.5. С. 239–244.
35. Хоєцький П.Б. Про концептуальні засади розвитку лісомисливського господарства в Україні. Лісівнича наука: витоки, сучасність, перспективи : матер. наук. конф. присвяченої 80-річчю від дня заснування УкрНДІЛГА. Харків, 2010. С. 215–217.
36. Делеган І.В., Делеган І.І., Делеган І.І. Біологія лісових звірів і птахів. Львів: ПОЛІІ, 2005. 600 с.
37. Довідник природних ресурсів Житомирщини / Укладач О.Я. Поліщук. Житомир: Редакційно-видавниче державне підприємство «Льонок», 1993. 142 с.
38. Сарабєєв В.Л., Домніч В.І., Лебедєва Н.І. Управління популяціями мисливських тварин: конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності 205 «Лісове господарство» освітньо-професійної програми «Мисливське господарство». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 77 с.
39. Кратюк О.Л., Шатило А.А., Шурда К.В. Шляхи вирішення проблеми класифікації мисливських угідь. Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень – 2023 : матер. II Всеукр. наук-практ конф. (м. Житомир, 31 травня 2023 р.,). Житомир : Поліський університет, 2023. С. 41–42.
40. Жмуд М.Є. Ресурси мисливських ссавців та шляхи їх раціонального використання. Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та її управління. Київ: Наук. думка, 1999. С. 247–252.
41. Гулик І.Т., Шадура М.В., Шадура А.М. Лісогосподарські та біотехнічні заходи підвищення кормової продуктивності та якості мисливських угідь для козулі європейської (*Capreolus capreolus* L.) на Поліссі України. Проблеми екології лісів і лісокористування на Поліссі України / Наукові праці Поліського філіалу УкрНДІЛГА. Вип. 5 (11). Житомир, 2005. С. 141–147.

42. Волох А.М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Збірник матеріалів II-го Всеукраїн. з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця, 2009. С. 196–198.

43. Вовченко В.Ю. Рациональне використання та охорона вторинних ресурсів лісу – мисливських хутрових звірів України. Лісівництво України в контексті світових тенденцій розвитку лісового господарства : матеріали Міжнар. наукт.-практ. конф., присвяч. 150-річчю витоків кафедри лісівництва НЛТУ України (м. Львів, 20–23 вересня 2006 р.). Львів, 2006. С. 288–291.

44. Власюк В.П. Регулювання чисельності основних видів мисливських тварин в угіддях. Technologies and strategies for the implementation of scientific achievements : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), (Stockholm, May 27, 2022). Stockholm, Kingdom of Sweden, 2022. P. 25–26.

45. Криворучко, С. О., Романець, М. Я., Кондратенко, В. В. Структурно-типологічні особливості мисливських угідь Волинської та Рівненської областей та їх ресурсний потенціал // Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація : збірник наукових праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф. (м. Кропивницький, 12 грудня 2025 р.) / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. – С. 198–201.

46. Кондратенко, В. В., Криворучко, С. О., Романець, М. Я. Порівняльний аналіз структури мисливських угідь Волинської та Рівненської областей // Поліські наукові читання 2025 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (02–04 грудня 2025 р., м. Чернігів). – Чернігів, 2025. – С. 116 –118.

47. Криворучко, С. О. Мисливські ресурси території Білокоровицького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» // Поліські наукові читання 2025 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (02–04 грудня 2025 р., м. Чернігів). – Чернігів, 2025. – С. 120–122.